Limbă literară şi limbă naţională. Politici lingvistice după Primul Război Mondial

Maria-Marilena CIOBANU
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi
maria_marilena_ciobanu@yahoo.com

Abstract: Language, a link between people and a key element, has circulated worldwide, using both oral and written forms. In his treaty, *Politics*, Aristotle develops the idea that man is distinguishable among primates due to his capacity to use *language*, *logos* – meaning *the word* – being a vital element of daily human interaction.
The Romanian language, generous in forms and meanings, is a national language, being accepted as the official language of Romania. Used by our people with well-established roots since Independence, the language is also used in the Republic of Moldova and Serbia. Thus, Romanian is one of the languages that have crossed the borders of their country being spoken by other people, too.
World War I brings– along with the unexpected attacks – particular changes in the structure of the Romanian language. From a positive perspective, the evolution has become visible, and this fact represents the success of the Romanian people to overcome their limits and to move into a new stage.
Keywords: *language, logos, word, World War I.*

Limba – un instrument cu care omenirea a fost înzestrată?

Limba, instrument de legătură între popoare şi element-cheie necesar, a circulat în lume atât pe cale orală, cât şi pe cale scrisă. Aristotel face trimitere în tratatul său intitulat *Politica* la ideea conform căreia omul se evidenţiază în rândul primatelor prin faptul că dispune de limbaj, logosul, adică cuvântul, fiind vital în comunicarea interumană zilnică [Coşeriu, 2002: 139].

Până la consolidarea limbii române, aceasta a trecut prin diverse forme şi variante pe care influenţele vorbitorilor străini le-au exercitat. Dacă ne raportăm la perioadele de război, timpul în care poporul român nu a fost ferit de invadatori a fost considerat benefic dezvoltării limbii. Interacţiunea produsă pe câmpul de luptă avea loc şi la nivel verbal, dar comunitatea, indiferent de moment, se baza pe limbaj şi îl utiliza. Cuvântul a fost dăruit omenirii şi nimeni nu putea să pună stăpânire pe acesta sau să îl cucerească, oricâte lupte se desfăşurau pe front.

Pentru a observa cât de unite sunt istoria şi limba, omul îşi asumă o anumită identitate istorică, ce ţine de tradiţie, atunci când vorbeşte o limbă. Prin intermediul vorbitorilor săi, aceasta se află într-o continuă evoluţie, mişcare a formelor şi a sensurilor. Conceptul de *limbă literară* se impune, cu precădere, unei culturi care practică scrierea, de

BDD-A28540 © 2018 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.188 (2026-11-07 07:03:36 UTC)

aceea şi noţiunea de cultură scrisă se află în legătură cu acest concept. Astfel, se conturează opoziţia dintre cultura scrisă şi cultura orală a unei limbi literare, care reprezintă varianta istorică a unei limbi naţionale.

> „O limbă literară, în înţelesul modern al acestui concept, caracterizează un stadiu evolutiv superior al unei limbi naţionale şi este condiţionată de constituirea şi funcţionarea măcar a câtorva dintre cele mai importante atribute ale unei civilizaţii de tip urban (scriere, organizare politică, tradiţie literară, organizare confesional-bisericească, învăţământ etc.)." [Munteanu, 2004: 4].

Cum a fost perceput războiul din *perspectivă lingvistică?*

Graniţele limbii române s-au deschis către noi perspective, influenţele care veneau din exterior nu puteau fi oprite. Chiar dacă limba a fost asediată din toate părţile, unitatea acesteia a putut fi observată de-a lungul vremii prin păstrarea în glosare a termenilor învechiţi. Cuvântul se află într-o continuă mişcare, dacă privim dinamismul lexicului în limba română. În acelaşi timp, acesta se dovedeşte a fi stabil prin raportare la nivelul fonetic, morfologic şi sintactic.

Războiul prindea contur pe fronturile ţării, iar limbajul codat al militarilor oferea cuvintelor simple sensuri noi, fixate prin uz. Mesajul circula prin intermediul ziarelor şi al revistelor vremii şi începea se fie cunoscut publicului larg. Procesele de asimilare şi filtrare a noilor informaţii erau observate în urma contactului cu celelalte limbi. Ideile propagate pe filieră străină nu erau preluate direct în limba română, însă inevitabil se producea acel transfer lingvistic, care, voit sau nu, influenţa limba pe termen lung. Cea mai uşoară cale de a lua legătura cu alte ţări se realiza prin intervenţia războiului, iar prin intermediul importului cuvintele pătrundeau în limba noastră, uneori cu sensul de bază reţinut, alteori cu un nou sens dobândit [cf. Stănescu, 1940]. Exemple de astfel de sintagme şi cuvinte care au fost observate şi consemnate de-a lungul perioadei de război vor fi prezentate şi explicate mai pe larg în cele ce urmează.

***Cuvântul* – armă pe timp de război?**

Apărarea împotriva inamicilor se realiza mai mult pe cale fizică, dar nici partea spirituală nu era ocolită de către atacatori. Armele erau principalele obiecte de apărare din acea perioadă, dar o armă purtată în suflete de întreg poporul român era chiar cuvântul, care era folosit în propagarea mesajului [cf. Nicolescu, 2010: 119]. Mijloc de apărare verbală, acesta se dorea a fi protejat în faţa cotropitorilor. Strategic, poporul român, după o perioadă de neutralitate, s-a orientat de partea Antantei în Primul Război Mondial, dar oare în momentul respectiv cuvântul nu începea să fie pus în pericol?

Aşa cum evidenţiau şi revistele de după perioada războiului, cei care luau parte la luptele de pe front utilizau un anumit limbaj cu specific militar. Revista „Arma cuvântului" consemnează astfel de întrebuinţări, devenite sloganuri odată cu trecerea timpului: „Peste trupurile lor este drumul vostru.", „Pe aicea nu se trece." [nr. 1, 1940: 18]. Apartenenţa la grup şi ideea de sprijin reciproc rămâneau singurele obiective ale militarilor în vreme de conflict. Propagarea mesajului avea loc prin intermediul limbii şi prin modul în care aceasta era folosită de către vorbitorii săi. Fiecare popor poseda câte un limbaj apartepe care îl utiliza doar în interiorul grupului de care aparţinea. Investigaţiile, în general, au arătat faptul că organizarea reprezenta partea cea mai dificială, dar, totodată, cea mai importantă din timpul războiului. Grupurile care formau armata se organizau strategic, din punct de vedere

BDD-A28540 © 2018 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.188 (2026-11-07 07:03:36 UTC)

militar, dar şi din punct de vedere lingvistic – limbajul verbal şi cel corporal bazat pe gestică şi mimică erau la fel de necesare.

O formă de apărare a limbii române o constituia folosirea argoului, considerată şi formă de rezistenţă. Argoul este partea cea mai dinamică a unei limbi care poate desemna realităţi prin intermediul unui limbaj convenţional. Raportarea la argoul folosit pe câmpul de luptă nu putea aduce în prim-plan decât un spumos şi veritabil limbaj al militarilor din primul război mondial. Materialele existente şi mărturiile de pe front reprezentau dovada că umorul nu lipsea nici măcar în vremurile de restrişte. Bucuria de a împărtăşi cu generaţiile viitoare aceste fapte de limbă păstrate demonstrează faptul că au fost transmise prin viu grai, dar şi, în mod evident, menţinute prin scrieri.

Aşa cum însemna şi revista „Arma cuvântului", un alt exemplu de termen care îşi modifică sensul strict pentru folosirea codată a limbajului militar este cel de *zonă*. Acesta devine din cuvânt folosit cu sens general, în cuvânt folosit cu sens restrâns, cunoscut cu precădere în grupul militarilor.

> „Cuvântul *zonă* a început atunci să fie o denumire generală pentru orice loc sau ţinut fixat ca dispozitiv al unităţilor militare, nefiind îngăduite precizările pentru cunoştinţă publică."[nr. 2-3, 1940: 13].

Discuţii nenumărate s-au purtat cu privire la limbajul militar, iar lingviştii români au încercat să caute justificări diverse ale întrebuinţărilor termenilor care aparţin acestui domeniu. Chiar dicţionarele limbii române reţin cuvinte precum *pifan* („infanterist") şi *pifă* („infanterie") [cf. Zafiu, 2008: 15], care sunt utilizate în argoul trimişilor pe front. Deşi, aparent, sunt simţite cu sens depreciativ, acestea, la o privire mai atentă, par a fi împrumutate din germană sau din franceză, limbi cu care româna a avut contact. Faptul lingvistic dovedit pare chiar să ateste formele pe care poporul român le putea prelua cu uşurinţă de la popoarele cu care intrase în contact pe cale orală. Astfel, germanul *Pfiff* sau francezul *biffin* cu sensul de „infanterist" puteau pătrunde în limba română sub forma *pifan*. Poporul român ar fi putut prelua acest termen atât de la germani, popor inamic, cât şi de la francezi, popor alături de care a luptat în Primul Război Mondial. Pe lângă sensul de „infanterist", *pifan* este întâlnit în dicţionare şi cu sensurile de „recrut" şi „începător". Termenul reprezintă punctul de plecare în crearea unei serii lexicale vaste: *pufan*, *pufos*, *pufarez, pufarin*, care nu desemnează altceva decât un joc de cuvinte ce menţine acelaşi sens sau un sens asemănător cu cel indicat mai sus, în cazul cuvântului *pifan* [cf. Zafiu, 2008: 15].

Din perspectivă istorică, românii au creat o legătură atât cu germanii, cât şi cu francezii. Posibilitatea de a lua contact direct cu ambele limbi de la care să poată împrumuta cuvinte sau sintagme cu caracter militar exista. Pe lângă exemplul prezentat mai sus, se află şi altele asupra cărora scriitorul Ion Moise îşi îndreaptă atenţia în articolul său *Note de argou militar*, consemnat în revista „Limba Română": *titel* („recrut"), *tablagiu* („plutonier"), *ţurlan* („transmisionist"), *a dribla armata* („a trage chiulul"). Exemplele selectate spre a fi ilustrate şi explicate redau realitatea perioadei de război şi o conturează exact aşa cum se prezenta aceasta în acel moment. Creativitatea lexicală surprinsă în plină desfăşurare se infiltrează în limba română şi, prin uz, devine realitate desemnată în dicţionare. Acceptarea sau respingerea noilor forme se realiza în conformitate cu nivelul de circulaţie al acestora. Calea orală şi schimbul interuman facilita acest proces de selecţie al termenilor şi al sintagmelor din limbă.

BDD-A28540 © 2018 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.188 (2026-11-07 07:03:36 UTC)

***Identitatea* unui popor este dată de limbă?**

Limba română reuşeşte să îşi contureze rădăcinile după declararea independenţei, dar, de-a lungul războaielor, este influenţată politico-cultural şi tehno-ştiinţific de către popoarele sub a cărei influenţă a fost. Amprenta s-a resimţitşi la nivelul limbii, care capătă forme noi şi devine tot mai vastă. De asemenea, factorii culturali şi religioşi au exercitat influenţe asupra limbii române, însă tradiţia literară a contribuit şi ea cantitativ.

Funcţia de marcare a identităţii naţionale se evidenţiază alături de celelalte funcţii sociale ale limbii literare: funcţia de comunicare elementară între membrii unei comunităţi, funcţia de comunicare intelectuală, funcţia de conservare culturală, funcţia de comunicare culturală internaţională. Înregistrarea în scris a limbii noastre înfăţişează păstrarea anumitor tradiţii pentru a fi transmise generaţiilor viitoare, evidenţiindu-se astfel ideea unităţii prin caracterul conservator. Apartenenţa la o anumită identitate naţională delimita clar caracteristicile care i se cuveneau limbii în cauză. Limba contribuie la formarea identităţii unui popor şi este responsabilă de modalitatea în care aceasta se manifestă în urma contactului cu vorbitorii săi. Din punct de vedere identitar, un popor îşi pierde din consistenţă atunci când limba sa nu este consolidată prin fapte concrete. Aşadar, importanţa unei limbi creşte odată cu tradiţia pe care aceasta o expune în faţa tinerilor generaţii.

Perspectiva istorico-lingvistică dezvăluie faptul că deşi limba română era unitară şi statul de drept era oficial creat, minorităţile naţionale germană şi maghiară puneau sub semnul întrebării identitatea lingvistică a poporului român. Unificarea limbii române putea fi demonstrată doar prin material lingvistic adunat din toate regiunile ţării, instrument de lucru ce se urmărea a fi constituit cât mai curând posibil.

Există un echilibru între *tradiţie* şi *inovaţie?*

> „Orice limbă literară are o determinare istorică, în sensul că apare, evoluează şi îşi exercită funcţiile specifice în circumstanţe istorice care îi sunt proprii." [Munteanu, 2004: 11].

Perspectiva diacronică conferă limbii literare libertatea de a evolua, uneori ajungându-se chiar la problematica conservării regulilor sau cea a impunerii unor noi normeliterare. Într-o societate bazată pe comunicare şi pe noul proces de tehnologizare, oamenii tind să pună accent pe noutate şi să acopere urmele trecutului. Glosarele reţin formele mai puţin utilizate şi încearcă să amintească poporului că limba îşi păstrează bogaţia lexicală şi datorită lor. Echilibrul este evidenţiat prin instrumentele de lucru care ne stau la dispoziţie şi care pot fi consultate. Exemple de astfel de cuvinte sunt cunoscute de către cei care au participat activ la război sau de către apropiaţii acestora, pentru că acest limbaj se constituia într-unul unic.

Normele impuse de lingvistul Sextil Puşcariu (*sunt*, *suntem*, *sunteţi*, *â* în interiorul cuvintelor) sunt acceptate şi transmise mai departe, contribuind la consolidarea limbii române literare. Transmiterea în timp a acestora întăreşte ideea conform căreia tradiţia stă la baza creării limbii literare. Fără o bază solidă existentă de natură tradiţională, elementele inovatoare nu ar mai putea fi prezente.

Existenţa unui echilibru între tradiţie şi inovaţie se resimte atât la nivelul limbii vorbite, cât şi la nivelul limbii scrise. Conservarea elementelor tradiţionale şi acceptarea noilor norme care îşi fac apariţia în urma contactului cu celelalte limbi demonstrează faptul că poporul român este capabil să delimiteze elementele păstrate de atâtea secole în detrimentul celor inovatoare, care nu fac altceva decât să combată sărăcia lexicală din limba română.

BDD-A28540 © 2018 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.188 (2026-11-07 07:03:36 UTC)

Limba română – *limbă unică?*

Limba română, generoasă în forme şi sensuri, este o limbă naţională, fiind declarată oficială pe teritoriul românesc. Folosită de poporul nostru şi cu rădăcini bine stabilite încă din timpul obţinerii independenţei, româna se mai utilizează în Republica Moldova şi în Serbia. Astfel, limba noastră este una dintre cele care a depăşit graniţele ţării şi care este vorbită şi de alte popoare. Primul Război Mondial aduce, odată cu atacurile neaşteptate, şi modificări în ceea ce priveşte structura limbii române. Sub aspect pozitiv, evoluţia îşi pune amprenta, iar aceasta reprezintă reuşita poporului român de a-şi depăşi limitele şi de a păşi într-o nouă etapă.

Neologismele şi împrumuturile din alte limbi nu ilustrează decât dovada unui dinamism aparte. Dacă interacţiunea cu alte limbi nu s-ar produce, limba română ar fi limitată în cuvinte şi mult prea săracă. Raportul pe care aceasta îl stabileşte întăreşte faptul că are capacitatea de asimilare, dar, înainte de aceasta, şi de selectare a ceea ce este potrivit pentru vorbitorii limbii române.

Cu referire la strategia lingvistică, participarea în cadrul Primului Război Mondial a oferit poporului nostru şansa de a intra în acelaşi rând cu marile puteri ale lumii şi de a demonstra că identitatea limbii române era consolidată încă de atunci. Unitatea lingvistică dovedită pe parcursul luptelor pentru cucerire se reîntregeşte în momentul constituirii Marii Uniri, poporul român având posibilitatea de a arăta încă o dată faptul că, deşi teritorial Ţările Române erau separate, în limbă şi simţire aveau aceeaşi ţintă: limba română – limbă unică a statului nostru.

Observând limbajul şi modul în care acesta era întrebuinţat în perioada primului război mondial şi imediat după, se remarcă dinamismul lexicului în general, dar şi a limbajului militar, în particular. Formele aduse anterior în discuţie conferă un statut aparte limbii române prin diversitatea creaţiilor interne, dar şi a împrumuturilor dobândite în urma contactului remarcat.

BIBLIOGRAFIE

*** 1940. *O evocare*, în „Arma cuvântului", an I, nr. 1, p. 17-19.
*** 1940. *Pe zonă*, în „Arma cuvântului", an I, nr. 2-3, p. 13-15.
Coşeriu, Eugeniu, 2002. *Politici lingvistice*, în „Limba Română", nr. 10, p. 139-145.
Moise, Ion, 1982. *Note de argou militar*, în „Limba Română", an XXXI, nr. 1.
Munteanu, Eugen, 2004. *Istoria limbii române literare*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza".
Nicolescu, Gheorghe, 2010. *Cuvântul-armă. Presa militară românească pe câmpul de campanie în primul război mondial*, în „Revista română de istorie a presei", an IV, nr. 1, p. 115-133.
Popescu, Cristian Tudor, 1994. *Cuvintele şi războiul*, în „Adevărul", an IV, nr. 201.
Stănescu, C., 1994. *Şi «Contemporanul» a venit pe tancurile sovietice?*, în „Adevărul", an IV, nr. 199.
Zafiu, Rodica, 2008. *Pifan, pufan, pufarez, pufarin...*, în „România Literară", nr. 27, p. 15.

BDD-A28540 © 2018 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.188 (2026-11-07 07:03:36 UTC)